

הרב דוד משה בלוי

ר"מ בישיבת אורייתא, ירושלים

באופן אחר והוא מהטעם שמתיר עצמו למיתה, ועיין באדיקות בספר בד קודש (ח"ד סימן נ"ח) שהקשה על דבריו, והעמיד את הסוגיא על היסוד הנ"ל.

וכן מבואר במשנה בערכין (ערכין ז.), וברמב"ם (הלכות סנהדרין פ"ב ה"ד) בדין אשה מעוברת שיצאה ליהרג שאין ממתינין לה עד שתלד אלא הורגין אותה מיד, ואף שיש דין פיקוח נפש על עובר ומחללין עליו שבת. מכל מקום באשה מעוברת היות שכך הוא דינה ומשפטה, הרי קיום המשפט עדיף ודוחה פיקוח נפש. ולפי דבריו אלו ביאר גם דברי הגמ' ביבמות (ו:) שרצו ללמוד מקל וחומר שתהא מיתת בית דין דוחה שבת, וז"ל: 'ומה עבודה שהיא חמורה ודוחה שבת, רציחה דוחה אותה שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות, שבת שנדחת מפני עבודה, אינו דין שתהא רציחה דוחה אותה'. ע"כ. ולכאורה יש להקשות שהרי אפשר לקיים מיתתו אחר השבת, ומה טעם שיהא עונשו דוחה את השבת. אלא על כרחנו דאין זה רק דין פרטי על האדם להענישו על חטאו, אלא עיקרה של תורת המשפט נאמר כאן, וכחה רב וגדול ודוחה אף פיקוח נפש, ולכן סלקא אדעתין שתהא דוחה שבת, ועל זה בעינן ילפותא דמכל מקום אין שבת נדחית.

וביאור ענין זה שהוא חשיבות קיום הדין והמשפט, נראה, כי קיום המשפט אינו רק ענין של אדם פרטי שדינו לנהוג כך או שיש להענישו, אלא צורת קיום חיי הכלל כולו וצורך האומה בחוקים ומשפטים ועונשים, ולכן קיום תורת המשפט נעלה מחיותו של אדם פרטי ויש לקיימה אף כנגד פיקוח נפש, ואין צורך הכלל נדחה במקרה זה מפני צרכו או חיותו של אדם פרטי.

ויש להוסיף ביאור בעומק הדברים לפי מה שראיתי בדברי רבי אברהם בן הרמב"ם (ביאור אגדות

עיקר עניינה של מסכת סנהדרין הוא סביב תורת המשפט. המסכת מתחילה בהגדרות של צורת בתי הדין בהרכביהם השונים כל ענין לפי צרכו, דרך הלכות הסנהדרין, סמכותם וכוחם של בתי הדין לשפוט ולהוציא דין אמת לאמיתו, וכל פרטי משפטי הצדק, עד בית דין של מעלה לעולם הבא, ויום הדין הגדול. ומצאנו מבואר בכמה מקומות בחז"ל ובדברי רבותינו גודל חשיבות המשפט וקיומו, נראה כאן בעזה"ת יסוד נפלא בענין זה ששמעתי ממו"ר הגר"ד פוברסקי שליט"א.

דהנה לו יצוייר שנגמר דינו של אדם למיתה, ואדם זה הוא רופא שיכולתו רבה ובאפשרותו להציל כמה בני אדם, ולכאורה היה מקום לומר שיש להימנע מלהורגו מכוח פיקוח נפש של כל החולים שיכול להציל. ובכל זאת ברור בדיני המשפט שבודאי יש להרגו, כי קיום דיני העונשין ותורת המשפט דוחה פיקוח נפש.

וכמו שמצינו במשנה במסכת מכות (י"א): וברמב"ם (הלכות רוצח פ"ז ה"ח) בדין רוצח שהרג בשוגג שמשפטו לגלות לעיר מקלט, וז"ל חכמינו: 'אפלו ישראל צריכים לו, ואפלו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם'. ע"כ. וז"ל הרמב"ם: 'הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם, ואפילו לדבר מצוה וכו', אפילו כל ישראל צריכין לתשועתו כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול'. ע"כ. הרי מבואר שמכיון שדינו של אדם זה הוא שעליו לגלות, יש לקיים דין זה אף באופן שכל ישראל צריכים לו ואפילו הוא שר צבא ישראל שאין דומה לו. ואף דבעלמא קיימא לן כי פיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, הכא נדחה פיקוח נפש מפני קיום דין העונש המוטל על הנידון. ועיין באור שמח שם שביאר

שער
דרשות הדרן

הרב דוד משה
בלוי

על מסכת ברכות, הובאו בתרגום מהשפה הערבית בקובץ בית אהרן וישראל, כסלו טבת תשפ"ה שנה מ' גליון ב', עמוד ל"ג) על דברי הגמרא (ברכות ו.) שאמרו: 'מנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמם שנאמר בקרב אלהים ישפוט'. וז"ל ביאורו של ר"א בן הרמב"ם: 'וכן שלשה שיושבים לשפוט בין האנשים ומגלים את צדק ה' יתעלה בקיום ההשגחה והשכינה עמם'.

מבואר מדבריו שכאשר דנים שופטי ישראל דין התורה, אזי מלבד שמבררים את הדין לאשורו בקיום מצוות השם שיש להעניש החוטאים, או בדיני ממונות שמבררים למי ממון זה שייך לפלוני או לפלוני כדין התורה, בנוסף הם עוסקים בגילוי צדק השם יתעלה בקיום ההשגחה, ומגלים את הנהגת השם כפי שהיא במקורה, על ידי שהם מסירים ומתקנים את הקלקול הפוגם בגילוי צדק השם. ואין זה רק ענין פרטי בין אדם לחבירו, אלא עיקר גדול בקיום ההשגחה, וממילא מתבאר ערכו ומעלתו והטעם שדוחה קיום הלכות גדולות שבעלמא אינן נדחות מפני שאר מצוות התורה כפיקוח נפש וכדומה, דעיקר גדול יש בקיום תורת המשפט ודיניו והוא גילוי צדק השם, ומכאן גודל ערכו ומעלתו.

ונראה להוסיף ביאור בדברים על פי מה שכתב במשך חכמה פרשת שופטים על הפסוק: 'לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך אשר תעשה לך'. ודרשוהו רבותינו (סנהדרין יז:): 'כל המעמיד דיין שאינו הגון, כאילו מעמיד אשרה אצל מזבח'. ומבאר המשך חכמה, כי ידוע אמרו ז"ל (מנחות ק"י): 'תניא אמר רבי שמעון בן עזאי בוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות, שלא נאמר בהן לא אל ולא אלהים אלא ה', שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק'. ע"כ. והיינו כי היה יכול להיות פתחון פה למינים לטעות כי חלילה הקב"ה צריך את הקרבנות ולכן ציווה על הקרבנות, ואם היה מוזכר בקרבנות שמות א-ל או א-לוקים ששמות אלו מורים על גדלות השי"ת כלפי הבריות, כי א-לוקים היינו כח כל הכחות הנמצאים מאתו יתברך, והוא השופט ומנהיג את העולם לפי מעשה

בני אדם בשכר ובעונש. ושם א-ל מורה על חוזק פעולותיו וחסדו לכל בשר ונברא. ומכיון ששמות אלו מורים על גדולתו ביחס לנבראים היה מקום לבעל הדין לטעון כי היחס לבריות מורה חלילה כי הוא יתברך צריך ליזון מקרבנותיהם, ועל כן נאמר שם הוי"ה לבד כי הוא מורה על היותו נמצא ומחוייב במציאותו, שהוא מהווה וממציא הכל וכשברא את העולם לא עשה כן כשכר על מעשה הנבראים אלא מחסדו ורחמנותו שאינם ביחס כלל, והוא הוי"ה מהווה את העולם בהווה נמשך בלא שינוי בעצמותו כמו שהיה טרם המציא הנמצאים. וכשמוזכר שם הוי"ה דייקא אצל קרבנות, בא להזכיר לנו שבודאי רק מחפצו ורצונו ציווה על הקרבנות ולצורך האדם ותועלתו ולא כי הוא צריך להם ח"ו. (והאריך בזה המשך חכמה בכמה מקומות, עיין שמות ה ח, הקדמה לספר ויקרא, ועוד) ומבאר המשך חכמה, כי כמו כן המשפט לאלוקים הוא, והמשפט אינו יכול להיות אמת אלא אם השופט נקי בדעתו ואינו מקבל שום תועלת מהבעלי דין, ואינו ירא מהם, אז יוכל לדון דין אמת, וכמו שבהקדמת הקרבנות יש לכוון אך לשם הוי"ה כי הקב"ה משפיע בלי צורך אל הנבראים, כך גם לגבי משפט צריך הדיין לכוון אך ורק לשם הוצאת הדין לאמתו ולא לתועלת עצמו וטובתו בשום צד, כמו שאמרו חז"ל שדיין שדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, וכמו שבמעשה בראשית לא היתה כוונת השי"ת לשום תועלת עבורו אלא אך להשפיע טוב וחסד על הנבראים, כך יש על הדיין לכוון אך לבידור דין האמת בלא שום פניה לצורך עצמו.

ומוסיף המשך חכמה יסוד גדול על הדמיון בין הקרבנות למשפט, כי העולם הזה נברא כדי להגיע אל השלמות ולגלות את כבודו יתברך (עיין משך חכמה על פרשת ציצית בסוף פרשת שלח שהאריך בזה), אלמנם המה ביקשו חשבונות רבים, וישנם קלקולים גדולים בעולם, וכדי לתקנם ולתקן את האדם ואת העולם נתן לנו הקב"ה שתי דרכים להדביק ולקרב בין ישראל לאביהם שבשמים ולגלות כבוד השם בעולם,

שער דרשות הדרן

הרב דוד משה
בלוי

הקב"ה משפיע חכמה יתירה בלב חכמיו לירד לעומק הדעת כל איש, אע"פ שהם עוסקים ברמיוותא דדהו, מכל מקום בקיאים הת"ח מסוד ה' ליראי'.

ונראה הסבר הדברים [באופן אחר קצת] לפי מה שביארנו, כי הטעם שקדשים הם חכמה הוא מצד שהם תיקון העולם והחזרתו על כנו לאחר הקלקול שבחטא, וזה הוא גילוי החכמה, כמו שמבואר בתרגום יונתן על הפסוק 'בראשית ברא אלוקים' ותרגם יונתן 'בחכמתא' [ועיין רמב"ן, והאריכו בזה רבותינו], ומכיון דהקרבנות באים לתקן העולם ולהסיר הקלקול שבין אדם למקום, הם מעמידים קיום העולם שהוא גילוי החכמה של 'בראשית ברא'. וכן בדיני ממונות מפשטי התורה וקיום דיניה גם הם חכמה, שמעמידים קיום העולם ומתקנים הקלקולים שבין אדם לחבירו, ושניהם חכמה הם, רק שהם ב' אופנים של חכמה וגילוי צדק השם יתעלה בקיום השגחתו, ומיושבים שפיר שתי הסוגיות.

והנה, ידוע מרבינו צדוק הכהן זצ"ל (עיין קדושת שבת ג' ועוד), כי אגדות חז"ל הבאים מתוך המסכת הם ענין אחד עם סוגיית המסכת, אגדות ברכות הם מענייני ברכות תפילה וקריאת שמע, ואגדות דשבת הם מענייני שבת ושבת דלעתיד לבא, וכו'. ואולי אפשר לבאר עניינם של סוגיות האגדה דבמסכת סנהדרין לפי מה שנתבאר. כי ענין תורת המשפט הוא גילוי צדק השם בהשגחתו, וכמו חלק ההלכה שבמסכת סנהדרין כך גם האגדות מוסבים על עניינים אלו של תיקון האדם והעולם, גילוי וחזרת כבוד השם יתברך וגילוי הצדק והחכמה העליונה, ביאת המשיח ושאר ענייני עולם הבא. ויה"ר שבמהרה נזכה לתיקון כל הקלקולים ויתגלה ויתגדל כבודו בגלוי לעינינו.

והם הקרבנות והמשפט. הקרבנות באים לתקן את הקלקול שבין אדם למקום, והמשפט בא לתקן את הקלקול שבין אדם לחבירו. וכשיושבים הדיינים ודנים דין אמת לאמתו משיבים את העולם לתיקונו. והדברים מבוארים לפי מה שנתבאר מהר"א בן הרמב"ם שדין המשפט עניינו גדול לגלות צדק השם בעולם בקיום ההשגחה, ולכן כמו שהקרבנות מגלים כבוד השם ומקריבים בין ישראל לאביהם שבשמים, כך משפט הצדק מגלה כבוד שמים וצדק השם יתעלה בקיום ההשגחה, וגם הקרבנות וגם המשפט עניינם אחד.

ולפי הדברים האלו נראה לבאר וליישב מה שהקשה זקני החתם סופר (במלואים למס' ב"ב קע"ה): על אומדן שם שכל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, ולכאורה קשה מהגמ' (שבת לא.) שדרשו מקרא: 'והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת, אמונת זה סדר זרעים וכו', חכמת זה סדר קדשים'. הרי מבואר שחכמה היא בסדר קדשים ואם כן הוי ליה למימר הרוצה שיחכים יעסוק בסדר קדשים. ומבאר החתם סופר דכוונתם ז"ל שהרוצה שיחכים דהיינו להשיג החכמה שהיא בסדר קדשים יעסוק בדיני ממונות, שמתוך העמל בחכמה זו יתברר שכלו ויתקדש ויזכה לחכמה שבסדר קדשים, עיי"ש. (ועיין בהסכמת בעל מחנה חיים לספר סדרי טהרות שהביא כן בשם רבו החת"ס בשם רבו בעל ההפלאה זצוק"ל).

ובספר תורת משה (פרשת תרומה ד"ה והקמות, שמות עמוד קל"ט) כתב החת"ס תוספת לזה וז"ל: 'וטעם יתר קדושה הניכר בדיני ממונות, משום שבזה ניכר השגחת הבורא יתברך שמו, להביט על דרכי ועלילות בני אדם ומחשבותיהם גם כי המה הבל, מכל מקום

שער
דרשות הדרן

הרב דוד משה
בלוי